

Lausuntopyyntö vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/12531/2021 ja STM083:00/2019

Hallituksen esityksen tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa, tukea vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta vamman laadusta riippumatta sekä turvata vammaisten henkilöiden oikeus yksilöllistä tarvetta vastaaviin sosiaalipalveluihin ja välttämättömiin huolenpitoon.

Kuntoutusohjaajat ry on valtakunnallinen kuntoutusohjaustyötä tekevien ja kuntoutuksen ohjaaja (AMK) koulutuksen käyneiden ammattilaisten yhdistys, joka on sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestö Tehy ry:n ammatillinen jaosto.

Kuntoutuksen ohjaaja (AMK) on laillistettu sosiaalihuollon ammattihenkilö (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015)

Kuntoutusohjaus on asiakaslähtöistä, lakisääteistä ja tavoitteellista toimintaa. Kuntoutusohjaus voi käynnistyä asiakkaan, lähiyhteisön, hoitavan tahon tai viranomaisen aloitteesta. Lain sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992, 5§) perusteella kuntoutusohjaus on asiakkaalle maksutonta. Kuntoutusohjausta tarjotaan asiakkaan lisäksi hänen lähiyhteisölleen.

Kuntoutusohjaus perustuu Terveystieteiden laakiin (1326/2021, 29§), Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014, 17§) sekä Lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (Vammaispalvelulaki, 380/1987, 8§). Lisäksi Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012, 3a§) määritellään, että kuntoutusohjaajat ovat yksi iäkkäiden henkilöiden tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa välittömään asiakastyöhön osallistuvista työntekijöistä.

Vammaispalvelulaissa kuntoutusohjauksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen, ja sitä voidaan vammaisen henkilön lisäksi toteuttaa hänen lähiyhteisölleen. Kuntoutusohjauksen keskeisimmiksi tehtäviksi on määritelty;

- asiantuntijana toimiminen vammaisten henkilöiden tarpeiden selvittämisessä
- asiakkaan kuntoutus- ja palvelusuunnitelman valmistelussa tarvittavan asiantuntijaavun antaminen sekä kuntoutusprosessin seuraaminen
- asiakkaan tarpeista tiedottaminen eri palvelujärjestelmille ja asiakkaan aktivoiminen omatoimiseen yleisten palvelujen käyttöön

Olemme erittäin huolissamme, että vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta puuttuu kokonaan kuntoutusohjaus vammaisille henkilöille tarkoitettuna palveluna kuten Laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista §8 on säädetty.

Kuntoutusohjaajat ry

Sosiaalihuoltolaissa kuntoutusohjaus on osa sosiaalista kuntoutusta, jonka tarkoituksena on tarjota tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Lisäksi terveydenhuoltolain mukaan kuntoutusohjaus on osa sairautteen tai vammaan liittyvää lääkinällistä kuntoutusta, jonka tarkoitus on kuntoutujan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen ja tukeminen.

Kuntoutusohjauksen tavoitteena on tukea ja edistää asiakkaan toimintakykyä arjen toimintaympäristöissä sekä löytää keinoja tulla toimeen muuttuneessa elämäntilanteessa. Kuntoutusohjaus on asiakkaan kuntoutusprosessiin liittyvää tiedottamista, tukemista, koordinoimista, ohjausta ja neuvontaa sekä verkostotyötä huomioiden asiakas ja hänen lähiyhteisönsä. Kuntoutusohjausprosessin käynnistää asiakkaan tarve kuntoutukseen liittyvästä ohjauksesta ja neuvonnasta.

Kuntoutusohjauksessa on keskiössä asiakkaan toimintakyky elämänkaaren eri vaiheissa ja tilanteissa. Toimintakyvyn kokonaisvaltainen arviointi perustuu kansainväliseen ICF-luokitukseen, jossa toimintakyky määräytyy asiakkaan terveydentilan sekä yksilö- ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksen tuloksena. Yksilöllisen arvioinnin perusteella selvitetään kuntoutuksen, palveluiden ja apuvälineiden tarvetta. Yhdessä asiakkaan kanssa suunnitellaan ja käynnistetään osallistuminen toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevaan ja edistävään toimintaan.

Vammaispalvelulainsäädännön uudistuksessa hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattilainen vastaa 36§ Palvelutarpeen arvioinnista. Asiakkaan kuntoutumisen eteneminen varmistetaan 39§ Asiakassuunnitelman laatimisella ja tavoitteiden mukaisesti varmistetaan seurannan avulla. Huomioitava, että kuntoutusohjauksen avulla voidaan varmistaa asiakkaalle toimiva ja tarkoituksenmukainen kuntoutus- ja palvelukokonaisuus huomioiden hänen lähiyhteisönsä.

Vammaispalvelulain uudistuksen tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä. Lisäksi lain uudistuksen tavoitteena on tukea itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Kuntoutusohjaus vastaa noihin edellä mainittuihin tarpeisiin. Sosiaalihuoltolain laillistettuina ammattihenkilöinä kuntoutuksen ohjaajat (AMK) ovat oikeita ammattilaisia näiden tarpeiden arvioinnissa ja seurannassa sekä vammaisten henkilöiden ohjaamisessa ja tukemisessa.

Uudistuksessa määritellään erityispalveluiksi 12§ Erityinen tuki sekä 6§ Avun ja tuen tarpeisiin vastaavat palvelut, 7§ valmennus ja 8§ Valmennuksen toteuttaminen. Lain kohtien sisältö vastaa monilta osin kuntoutusohjausta, jota kuvattu edellä. Palveluihin tarvittava lisähenkilöstö on mainittu lakiesityksessä (taulukko, s. 106), jossa 12§ Erityinen tuki on kelpoisuusedellytyksenä sosiaalihuollon ammattihenkilö. Palveluprosessin hallinnollisessa työssä toimivana ammattilaisena tulisi olla vaihtoehtona sosiaalityöntekijän lisäksi kuntoutuksen ohjaaja AMK.

Kuntoutusohjaus tulisi säilyä vammaispalvelulainsäädännön uudistuksen jälkeenkin lakisääteisenä palveluna vammaisille henkilöille.

Kuntoutusohjaajat ry

Lisäksi Kuntoutusohjaajat ry toteaa vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta;

Esitysluonnoksen pykälät ovat pääosin selkeitä. Uudistuksessa on kuitenkin liikaa tulkinnanvaraa, useita lakipykälä on muotoiltu epätarkasti suhteessa perusteluihin ja perusteluissa on suhteessa toisiinsa osin ristiriitaa ja osin epätarkkuutta. Jos on liikaa tulkinnanvaraa, niin se ei lisää yhdenvertaisuutta.

Velvoittavan lainsäädännön tulee olla ilmaistu selkeästi lakipykälistä. Liikaa konditionaali muotoista ilmaisua; voisi / tulisi. Laissa on kirjattu subjektiiviset oikeudet, mutta perusteluissa kirjattu ehdollisesti korvattavaksi ilmaisulla "hyvinvointialue voi tuottaa". Laissa tulee ilmaista asia; hyvinvointialueen on järjestettävä tai varmistettava asiakkaan tarvitsema palvelu.

Hyvinvointialueiden palvelut tulisivat olla tasa- ja yhdenvertaisia. Hyvinvointialueiden välillä tulee tehdä yhteistyötä ja varmistaa, että vammaispalvelulain perusteella järjestettävissä palveluissa ei ole alueellisia eroja.

Uudistuksessa on sisällöltään isoja ja merkittäviä muutoksia. Hyviä asioita on vammaisen henkilön perusoikeudet, jotka on otettu hyvin esille. Pidämme tärkeänä toimintakyvyn haasteiden näkemisen moniulotteisesti, ei vain fyysisinä rajoitteina. Hyvinä esimerkkeinä päällepäin näkymättömät vammat, kuten aivovammat ja inkontinenssin vaikutus toimintakykyyn ja osallisuuteen.

Sosiaalihuollon laillistetulla ammattihenkilöllä, joka tekee palvelutarpeen arvioinnin (36§) ja asiakassuunnitelman (39§), tulisi olla koulutus, ymmärrys / tuntemus terveydenhuollosta ja kuntoutuksesta. Palveluiden tulisi vastata yksilölliseen tarpeeseen. Ammattilaisilla tulisi olla koulutus ja ymmärrys esteettömyydestä, fyysisen liikuntavamman lisäksi aistivammat ja kognitio. Nostona lapsien kohdalla molempien vanhempien kotiin tehtävät muutokset (esteetön asuminen) on lakiuudistuksessa hyvä asia.

Suuri huoli on ikäihmisten puolesta. Esitysluonnoksessa ei ole määritelty tarkkaa ikärajaa "korkealle iälle", mutta samalla viitataan monessa kohtaa 65 vuoden ikärajaan. Tuleeko tässäkin liikaa tulkinnanvaraa? Toisaalta tuo 65 vuotta on useaan kertaan mainittu, joten miten käy tasavertaisuuden, jos sairastuu tai vammautuu 64 vuotiaana tai 66 vuotiaana?

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut on turvattava kaikenikäisille silloin, kun palvelujen tarve johtuu sairaudesta tai vammasta. Nykyisen lain puitteissa on ollut tulkinnanvaraa iäkkään henkilön toimintakyvyn heikentymisen syistä, kun ikäihminen sairastuu esimerkiksi neurologiseen sairauteen, sairausperäiset selkäydinvammat ja tapaturmat. Ikääntymisrajaus vaikuttaisi eniten esteettömään asumiseen ja liikkumisen tukeen sekä henkilökohtaiseen apuun. On tärkeää varmistaa, että iäkkäät vammaiset henkilöt saavat vammaispalveluita silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu sairaudesta tai vammasta. Taavoitteena on kuitenkin pitää ihmiset mahdollisimman pitkään kotikuntoisina. Palveluita ja tukitoimia tarvitaan aidosti sairastuessa tai vammautuessa.

Kuntoutusohjaajat ry

Huomattavia taloudellisia eroja palveluissa riippuen, onko vammaispalvelulain mukainen subjektiivinen oikeus tai ikäihmisten palveluna määrärahasidonnainen ja harkinnanvarainen. Selkeitä esimerkkejä asunnon muutostyöt ja kuljetuspalveluiden käyttö. Sosiaalipalveluiden kautta tulevat palvelut tulevat olemaan ikäihmisille maksullisia ja eri tavoin järjestettyjä. Lakia tulisi tulkita vammaisen henkilön eduksi ja huomioida ettei tulisi eriarvoisuutta.

Muutosvaiheessa uudistus tulee kuormittamaan viranhaltijoita ja ruuhkauttamaan muutoksenhaku instansseja sekä yleisesti tulee olemaan huomattavan paljon oikeusprosesseja. Uudistuksessa tuommoisenaan on paljon pykälien ja perustelujen välistä epäselvyyttä ja ristiriitaa, joten subjektiivisen oikeuden rajat tulevat määräytymään vasta oikeuskäytäntöjen kautta.

Vammaispalvelulain lakiluonnoksen mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua, jos hän tarvitsee välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua: 1) päivittäisissä toimissa; 2) työssä tai opiskelussa; 3) vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Henkilökohtainen apu tulisi olla järjestettävissä työnantajamallin mukaan, ostopalveluna tai palvelusetelillä. Kaikkien mallien tulisi olla käytettävissä tasavertaisesti ja asiakkaan valittavissa. Asiakkaan tulee saada riittävää ja luotettavaa tietoa, ohjausta ja neuvontaa työnantajana toimimisesta sekä tietoa työnantajan vastuista ja velvollisuuksista. Tärkeää on, kuten lakiluonnoksessa mainitaankin, olla varajärjestelmä esimerkiksi avustajan sairastuessa sekä varmistaa sijaisen saatavuus viiveettä.

Tällä hetkellä henkilökohtaisena avustajana voi toimia ilman koulutusta alalle, ja henkilökohtaisten avustajien taidot vaihtelevat suuresti avustajan taitojen ja osaamisen mukaan. Vammaisalan ammattitutkinnon suorittaminen (henkilökohtaisen avustajan tutkinto) ja vaatimus ammattitaidosta varmistaisi henkilökohtaisen avun palveluiden laatua.

Huolimatta siitä, että henkilökohtaisella avustajalla ei tarvitse olla tehtäviinsä pohjakoulutusta, esitetään lakiluonnoksessa nykyisten hengityshalvauspotilaiden työntekijäringin ammattirakennetta muutettavan terveydenhuoltopainotteisesta mallista osin henkilökohtaisen avun tuella toteutettavaksi hyvinvointialueen perehdyttämänä. Hengityshalvauspotilaiden hoito on terveydenhuoltolain mukaan terveydenhuollon vastuulla eikä kannatettavana voida pitää henkilökohtaisen avustajan tehtäviin lisättävän ehdotetun lain mukaan tarkoitettuja itsehoitoa vastaavia terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon liittyviä toimenpiteitä. Hengityshalvauspotilaan hoito on elämää ylläpitävää ja hengityshalvauspotilaiden työntekijäringin tulee olla koulutettuja tähän sekä sijaisten järjestymisen olla sairastumistapauksissa aina varmistettu.

Jaana Ylitalo
puheenjohtaja
Kuntoutusohjaajat ry
p. 0406756626

Päivi Lehtinen
sihteeri
Kuntoutusohjaajat ry
kuntoutusohjaajat@gmail.com

www.kuntoutusohjaajat.fi